

K O M M E N T A R

af Dorte Jagetic Andersen og Ingo Winkler

Danner vi kritiske borgere, eller producerer vi robotter til arbejdsmarkedet?

Den siddende regerings sparekniv slår endnu engang hårdt ned på landets universitære uddannelsesinstitutioner. De seneste femten års reformer af universiteterne i Danmark taget i betragtning er dette blot endnu et skridt i den retning, vi i lang tid er gået. Derfor står det også mere og mere klart, hvad konsekvenserne er for vore uddannelser. Flertallet af landets folkevalgte politikere tror den hellige grav er velforvaret, når blot ungdommen uddannes til at indgå automatisk i en funktion på det allerede eksisterende arbejdsmarked. De ønsker ikke at investere yderligere i færdigheder, der udgør grundlaget for et demokratisk samfunds borgerlige offentlighed, nemlig selvstændig og kritisk reflektiv tænkning.

Tendensen

Med og siden universitetsreformen i 2003 har den danske universitetssektor været i fundamental forandring. Fra at have været præget af en kontinentaleuropæisk uddannelsestradition imiterer institutionerne nu udviklingen, som vi har set den siden 1980'erne i den amerikanske og ikke mindst den britiske universitetssektor. Ligesom i USA og Storbritannien er forandringerne i Danmark drevet af en neoliberal logik, der foreskriver mindre stat og mere marked i den offentlige sektor. Danske universiteter er i dag organiserede, som var de private firmaer, der skal være i stand til at operere på det frie marked. Alt imens fundamentale forskelle mellem offentligt og privat negligeres, indføres de samme ledelsesstrukturer på universiteterne, som efter sigende har vist sig velfungerende i den private sektor. Antagelsen er, at universiteterne derved effektiviseres og således koster skatteyderne færre penge.

Ligesom tilfældet er det i fx Storbritannien og Holland, fortsætter den danske stat med at reducere finansieringen af de højere videregående læresteder. Besparelserne sker ved at indføre en række kriterier, kaldet "performancemålinger", der gør det muligt at måle produktionsafkast. Uddannelsesstatistikken og begrebet om STÅ-produktion var blandt de første tiltag af slag. Universiteterne skulle tjene egne penge, og hvad var mere nærliggende end at tjene dem på antallet af studerende, der kommer igennem systemet. Universiteterne blev i samme åndedrag opfordret til at optage flere og skabe nye uddannelser, så de kunne tjene mere, og en større andel af ungdomsårgangene samtidigt fik en universitetsuddannelse. Efter at masseuniversitetet blev en realitet, er der langsomt, men sikkert blevet reduceret i det beløb, som bliver udløst af en STÅ. Der er endvidere blevet indført akkreditering, en såkaldt "kvalitetssikringsmekanisme", for at undgå unødvendige uddannelser, der ikke findes behov for i samfundet.

Kontrollen med og besparelserne på uddannelsesområdet er gået hånd i hånd med udviklingen af en detaljestyret af hele universitetssektoren. Antallet af publikationer produceret af forskerne, selvfølgelig i de rigtige internationalt anerkendte A-tidsskrifter, midlerne der bliver inddrevet gennem ekstern finansiering, alt bliver målt og vejret. Samtidigt bliver gentagne selvevaluerings- og strategiproceser initieret. De skal tjene til at finde ud af præcist, hvordan de sparsomme forskningsmidler fordeles mest hensigtsmæssigt mellem universiteterne og internt på universiteterne.

Udover at skulle bruge en substantiel del af deres tid på strategiske initiativer opfordres forskerne og de enkelte afdelinger på universiteterne på den måde til at konkurrere med hinanden om de meget begrænsede midler, der er til rådighed til forskning. Det sker, fordi konkurrence efter sigende er en helt afgørende faktor til at fremme præstationer og reducere omkostninger i en markedsøkonomi.

Universitetets rolle i samfundet

Kontrollen med universiteterne er med universitetsreformen gået fra at være et internt anliggende til at blive bedrevet af eksterne aktører. Der er i den forbindelse opstået et hold af højtlojerede, såkaldt "professionelle" universitetsledere, og universiteterne har fået bestyrelser, der skal administrere og forvalte universitets medarbejdere, implementere mere omkostningseffektive strukturer og overvåge de akademiske aktiviteter. De definerer samtidigt formålet med universitetsforskning og -undervisning, og det i følgeskab af en lang række eksterne aktører, såsom regering og ministerier, selvudnævnte uddannelseseksperter, arbejdsmarkedsrepræsentanter og aktører fra industrien. Privatkonsulenter og konsulentfirmaer hives ind til at udvikle strategier og visioner for på den måde at gøre universitetet og dets vidensarbejdere mere tunede til at være en del af en markedsbaseret virkelighed, hvor konkurrence er alfa og omega.

Det er således aktører, som ikke er direkte involveret i universitetets aktiviteter, der bedømmer værdien af forskning og undervisning. Når der tales om formålet med universitetsuddannelser og forskning, eller for at bruge de udtryk, der er blevet gængse på det seneste, forskningen og uddannelsernes *relevans* og *kvalitet*, er ideen om, at samfundets udvikling skal understøttes af universitetssektoren, blevet essentiel. Der er dog mange kritikere, som påpeger, at når ordet "samfund" anvendes til at argumentere for universitets værdi, bliver det anvendt på en meget bestemt måde. Samfundet betyder et fungerende (arbejds)marked, og universitetets rolle er at befordre dette (arbejds)marked. At være "relevant" betyder altså i sidste ende at være "økonomisk relevant"; formålet med universitetet bliver målt på dets evne til at bidrage til at dække arbejdsmarkedets behov ved at uddanne studerende samt at producere viden, der kan blive til nyttige innovationer for industrien. Betydningen af "relevans for samfundet" er således at finde i troen på, at økonomisk vækst er en forudsætning for et i alle henseender velfungerende samfund.

Ord og begreber, der traditionelt er blevet tilskrevet betydning i en universitetssammenhæng, såsom kvalitet, evner og talent, gives derved ny mening bestemt af den neoliberale logik. Samtidigt opstår der nye ord, som ikke tidligere har været anvendt i forbindelse med universitetssektoren. Kurserne, der udbydes, er vore "produkter", de studerende bliver til "kunder", og de ansatte er "vidensarbejdere", der ligesom fabriksarbejdere forventes at producere "merværdi". Det nye sprog er en del af en større reformering af den offentlige sektor; vi skal tale et sprog, som er genkendeligt i det private erhvervsliv, et sprog som kan give forskning og undervisning en værdi i et kapitalistisk samfund og derved medvirke til, at landet forbliver konkurrencedygtigt på det globale marked. Det er den eneste måde, hvorpå vi kan retfærdiggøre over for skatteyderne, at der tilføres midler til universiteterne.

Konsekvenser for de lange videregående uddannelser

Et af universitetets hovedformål, nemlig at uddanne unge mennesker, lider i særdeleshed under den neoliberale logik, der har taget styringen i den danske universitetssektor. Logikken indebærer, at universitetets fremmeste formål er at producere så mange studerende som overhovedet muligt, med så få omkostninger som muligt, studerende der er trænet til at indgå uproblematisk på arbejdsmarkedet og til at performe uproblematisk på dette marked.

Hvis den viden, universitetet giver videre til de unge mennesker, ikke er umiddelbar anvendelig i arbejdsmarkedskonteksten, anskues den som unødvendig. Den tidligere regerings beslutning om at begrænse adgangen til specifikke uddannelser, den såkaldte "dimensionering", var bare ét eksempel, men det satte tyk streg under, hvad der er på spil. Regeringen anvendte statistik fra arbejdsmarkedet til at påvise, at nogle unge nyuddannede kandidater var ude af stand til at etablere sig på arbejdsmarkedet inden for en periode på to år. Statistikkerne blev dernæst anvendt til at beskære antallet af studie-

pladser på de uddannelser, der havde uddannet netop disse kandidater. Det ramte særligt hårdt ned på humanistiske uddannelser, som (igen) blev stemplet som unødvendige for det danske samfunds udvikling. Disse uddannelser træner nemlig ikke unge mennesker til at indgå direkte på arbejdsmarkedet.

Som universitetsundervisere skal vi med andre ord producere enheder, der kan indgå uproblematisk til opretholdelse af systemet. I stedet for at kræve af de studerende, at de er kritisk refleksive, "underholder" vi dem, så de er i stand til at "konsumere" det, vi gerne vil have dem til at "fortære", vi agerer servicearbejdere ved at "tilfredsstille kunden", og præsenterer vore universiteter som "studenter-venlige" – det er jo dem, der finansierer os. Uddannelse gøres derved til et spørgsmål om at udbyde den nødvendige træning af studerende til at mestre "redskaber", som er anerkendte i form af allerede eksisterende "best practices" af et stort antal såkaldte "stakeholders". Det er viden, der kan transmitteres i form af modeller, som uden problemer kan anvendes "i det virkelige liv", hvilket betyder; på markedet. Det er optimalt, hvis universitetsundervisere viderebringer standardiseret viden, der kan tilegnes igennem læsning af tekstbøger, hvor resultater er umiddelbart klar til at blive anvendt i "samfundet", og det uden at det er nødvendigt at tage i betragtning, hvilken sammenhæng denne viden skal indgå i.

Konsekvensen af at lære på denne måde er, at de studerende mister evnen til selvstændigt at identificere problemer og finde løsninger til disse problemer, særligt i komplekse, samfundsmæssige og kulturelle kontekster. Det, der undermineres, er selve muligheden, vi har haft for at bibringe studerende de intellektuelle ressourcer, der er nødvendige for at kunne udfordre etablerede måder at tænke, handle og agere, ligegyldigt hvilke måder det måtte dreje sig om, og ligegyldigt hvor ukomfortabelt dette måtte være for dem og andre.

En lang række kritikere har allerede påpeget, at vi er ved at miste grebet om uddannelse, som den traditionelt har været tænkt fra Grundtvigs såvel som Humboldts side. Uddannelse var for dem et aktiv for livet og med en værdi, der kun var umiddelbar synlig for det enkelte individ, uddannelse drevet af nysgerrighed og kærlighed til viden; *philosophia*. Tendensen er selvfølgelig allermest tydeligt, når man tager i betragtning, hvordan værdien af humanistiske og dele af de socialvidenskabelige uddannelser konstant bliver nedskrevet. Det gælder ikke kun i en dansk kontekst, men også i EU, hvor antallet af finansierede projekter inden for social- og humanvidenskaberne er minimale i sammenligning med tildelte midler indenfor fx medicin og ingeniørvirksomhed.

Ideologien, der hersker blandt vor tids teknokrater, er, at viden skal have et klart formål, og at den skal være mulig at anvende konstruktivt. Hvis vores forskning og undervisning ikke lever op til de krav, anvender vi som forskere samfundets penge formålsløst, hvilket er uansvarligt. Universitetets formål er med andre ord ikke at uddanne unge mennesker til at deltage aktivt i diskussioner om, hvordan vi definerer og redefinerer samfundets helt basale struk-

turer, en beskæftigelse hvis resultater ikke altid er forudseelige. At bidrage til den form for diskussioner har været en helt fundamental del af universitetets virke i moderne tid, og det er, ifølge os, en helt fundamental del af det moderne samfunds udvikling og opretholdelse. Vi er således vidner til en erosion af det, som traditionelt har været kerneværdier både på universitetet og i det moderne vestlige samfund.

Hvad er alternativet?

Spørgsmålet er, om der er noget alternativ til en neoliberal logik, der er magtfuld nok til at neutralisere enhver kritik af sig, fordi den "virker". Vi taler om et system, som influerer alle dele af vore samfund, helt ind i soveværelset, og det ikke blot i Danmark, men i hele verden. Systemet er tilmed demokratisk: Alle er inviteret til at performe i systemet. Faktisk er du tvunget til at deltage, for der er intet udenfor eller ved siden af, systemet er virkeligheden, og vi bliver konstant fortalt, at der intet alternativ er!

Er universitetet ikke bare en af de sidste institutioner, der bliver inkluderet i en virkelighed, der er skabt af ren og skær nødvendighed? Er det ikke vor opgave som universitetsundervisere at overgive os til dette faktum og producere enheder, der helt naturligt kan påtage sig rollen som virksomhedsdroner og statslakajer? At vi ikke længere genkender os selv og vore værdier i institutionen betyder vel blot, at vi ikke vedkender os virkeligheden?

Vi ville ikke have skrevet dette debatindlæg, hvis vi ikke var af den overbevisning, at der er alternativer, og vi kan og bliver nødt til at gøre noget. Vi mener endda, at vi som universitetsundervisere inden for samfundsvidenskaberne bærer hovedansvaret for at finde måder, hvorpå vi kan undgå, at vore universitetsuddannelser udvikler sig til en samfundsservice, der kun tjener til at (re)producere enheder til (arbejds)markedet. Vi er tvunget til at kæmpe for alternative måder at forstå universitetets rolle i samfundet, inklusive formålet med vore uddannelser. I stedet for at stille spørgsmålet om vi rent faktisk kan gøre noget, burde vi stille os selv spørgsmålet: "Hvis du er så klog, hvorfor kan du ikke se noget alternativ?"

Det er nærmest uundgåeligt, at vore forsøg på at undgå kommercialiseringen af vort virke vil blive beskyldt for at være konservative eller udtrykke nostalgi for et tidligere liv, og dermed også for en manglende evne til at forny sig og indstille sig på det, som er nødvendigt for at overleve. Her er det vort ansvar at vise, at vore bekymringer er mere alvorlige end som så, fordi forandringerne, vi oplever p.t., ikke har noget med nyheder at gøre, men derimod er på vej til at sætte enhver form for udvikling i stå.

Det er med andre ord vort ansvar som universitetsundervisere inden for samfundsvidenskaberne at udfordre den neoliberale samfundsmodel, der udelukkende plæderer for sin egen reproduktion. Vi bærer ansvaret for at vise, hvilken effekt modellen vil have på samfund og individer i fremtiden. Og vi bærer ansvaret for at bibringe vore studerende, hvordan de kan formu-

lere alternativer til status quo og skabe virkelig samfundsmæssig forandring – hellere end udelukkende at producere nye produkter til markedet.

Opråb!

Men hvordan gør vi det uden at foreskrive en manual til forandring og dermed blot reproducere en instrumentel tilgang til læring.

Vores forslag er, at vi som universitetsundervisere inden for samfundsvidenskaberne gør bevidst og aktivt brug af vores autonomi og autoritet til at yde modstand imod de ovenfor beskrevne tendenser, der er ved at underminere det egentlige formål med universitetsuddannelse. Det er vores observation, at flere og flere kurser og undervisningsmoduler også inden for samfundsvidenskaberne bliver standardiserede og udelukkende anvender tekstbøger i undervisningen. Det betyder, at indholdet af vore kurser langt hen af vejen er bestemt af andre end underviseren selv. Selvom det ikke er tilfældet inden for alle områder af samfundsvidenskaben, er det netop disse tendenser, vi har et ansvar for at modvirke.

Når vi anvender ordet "autonomi", henviser vi således til vores mulighed for at bestemme indholdet af de kurser, vi underviser og til at bestemme, hvilket formål den tilegnede viden skal have. Universitetsundervisere på samfundsvidenskaberne bør i vore øjne bruge deres autonomi til at kæmpe imod systemets krav om kun at viderebringe viden, der er umiddelbart anvendelig på arbejdsmarkedet. Dermed også sagt, at vi bør bruge vores frihed til at perspektivere og tilbyde alternativer til den neoliberale logik, der præger vore samfund så fundamentalt for tiden. Hvis vi skal bevare formålet med universitetsuddannelse, bliver vi nødt til at engagere vore studerende i diskussioner og kritik af det samfund, som de lever i. Dette skal præsenteres for de studerende som en reel mulighed og ikke som var det en utopisk beskæftigelse uden formål, ellers bidrager samfundsvidenskaberne blot til at bevare status quo.

Når vi anvender ordet "autoritet", henviser vi til det faktum, at mange studerende stadig opfatter deres undervisere – og ikke samfundets teknokrater og administratorer – som de, der har den nødvendige kundskab til at videregive viden. Vi bør bruge denne autoritet til at gøre de studerende i stand til at tage kritisk stilling til den form for viden, de bliver konfronteret med, og dermed også muliggøre at de overvejer konsekvenserne for samfundet af at implementere forskellige former for viden. De skal således opfordres til at overveje, hvad det indebærer for dem, at de tager en universitetsuddannelse, som var de blot forbrugere af en service, og alternativt hvad det vil kunne give dem af muligheder, hvis de betragter deres uddannelse som mere og andet end vejen til et job.

Det er nødvendigt at vi, som universitetsundervisere, formidler videre til de unge mennesker, at de skal stille sig skeptiske over for ethvert dogmatisk og ensidigt krav på sandhed, og at de skal stille spørgsmålstejn ved ethvert

argument om nødvendighed. De skal lære at optræve ideologiske principper, der gør krav på sandhed, og forstå at de altid indeholder selvmodsigelser. Vi skal stimulere vore studerendes lyst til læring, deres forestillingsevne og deres intellekt, så de er i stand til at udfordre de politiske og økonomiske kræfter, der kontrollerer dem og forhindrer dem i at udfolde deres potentialer. De studerende skal være en interaktiv del af læringsprocesser, der hele tiden udfordrer det, vi ved, det som er muligt at tænke, og det der er muligt at tro. Vi skal åbne muligheden for at udfolde håbet om en bedre fremtid målt op imod status quo. Kun på den måde kan vi måske igen forbinde evnen til kritik med evnen til handling.

Dorte Jagetic Andersen
E-mail: doa@sam.sdu.dk

Ingo Winkler
E-mail: inw@sam.sdu.dk